

Sygn. akt II UK 434/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 23 listopada 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Piotr Prusinowski (przewodniczący)
SSN Beata Gudowska (sprawozdawca)
SSN Romualda Spyt

w sprawie z wniosku U.C.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi [...]
o rentę rodzinną,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 23 listopada 2016 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawczynie od wyroku Sądu Apelacyjnego [...]
z dnia 8 stycznia 2015 r., sygn. akt III AUa .../14,

1. oddala skargę,

**2. przyznaje adwokat A. Z. od Skarbu Państwa - Sądu
Apelacyjnego [...] kwotę 120 zł (sto dwadzieścia) z podatkiem od
towarów i usług w obowiązującej stawce tytułem zwrotu kosztów
postępowania kasacyjnego - pomocy prawnej świadczonej z
urzędu.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 8 stycznia 2015 r. Sąd Apelacyjny [...], Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych oddalił apelację U.C. od wyroku Sądu Okręgowego Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych [...] z dnia 14 maja 2014 r., oddalającego jej odwołanie od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, Oddział [...] w przedmiocie odmowy ustalenia prawa do renty rodzinnej po mężu. Według niekwestionowanych ustaleń, A. C., urodzony w dniu 11 listopada 1963 r., w chwili śmierci, która nastąpiła w dniu 1 listopada 2009 r. miał 45 lat. Jego udowodniony staż ubezpieczeniowy wyniósł 19 lat, 1 miesiąc i 9 dni, w tym okresy składkowe 17 lat, 7 miesięcy i 27 dni, a okresy nieskładkowe 1 rok 5 miesięcy i 12 dni. W dziesięcioleciu przed zgonem miał staż ubezpieczeniowy wynoszący 3 lata i 8 miesięcy, z pominięciem okresów urlopu bezpłatnego i zarejestrowania w Powiatowym Urzędzie Pracy jako osoba bezrobotna bez prawa do zasiłku. W konsekwencji mąż ubezpieczonej nie spełniał w chwili śmierci warunków do renty z tytułu niezdolności do pracy przewidzianych w art. 57 ust. 1 w związku z art. 58 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2016 r., poz. 887). Bez tego nie powstało prawo do renty rodzinnej, jako pochodnej od jego uprawnień (art. 65 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych).

Skarga kasacyjna ubezpieczonej została oparta na zarzucie naruszenia przepisów postępowania przez niezastosowanie art. 378 § 1 w związku z art. 386 § 2 k.p.c. i niewzięcie z urzędu pod uwagę nieważności postępowania. Skarżąca podniosła, że została pozbawiona możliwości obrony swoich praw powodu beczynności Sądu pierwszej instancji w związku z jej wnioskiem z dnia 6 marca 2014 r., o ustanowienie pełnomocnika z urzędu, który został rozpoznany w dniu 20 maja 2014 r., po wydaniu wyroku. W ramach podstawy naruszenia prawa materialnego zarzuciła błędne zastosowanie w okolicznościach sprawy art. 58 ust 4 i ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych.

Wniosła o uchylenie wyroku Sądu drugiej instancji, a także uchylenie wyroku Sądu pierwszej instancji i zniesienie postępowania w zakresie dotkniętym nieważnością oraz przekazanie sprawy Sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania, zasądzenie na jej rzecz kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa

procesowego według norm przepisanych, oraz przyznanie na rzecz jej pełnomocnika kosztów pomocy prawnej świadczonej z urzędu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Nieważność postępowania przed sądem pierwszej instancji, którą – stosownie do art. 378 § 1 k.p.c. – obowiązany jest brać pod rozagę z urzędu sąd drugiej instancji w granicach zaskarżenia apelacją, może stanowić usprawiedliwioną podstawę kasacyjną przewidzianą w art. 398³ pkt 2 k.p.c., jako zarzut niewzięcia jej pod uwagę przez sąd drugiej instancji (art. 378 k.p.c.). Stwierdzenie przez Sąd Najwyższy nieważności postępowania przed sądem pierwszej instancji dokonywane pośrednio, następuje więc przez kontrolę, czy zarzucane sądowi drugiej instancji uchybienia procesowe rzeczywiście miały miejsce (por. np. wyroki z dnia 21 listopada 1997 r., I CKN 825/97, OSNC 1998 nr 5, poz. 81, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 lutego 2004 r., III CK 38/04 dotychczas niepublikowane oraz wyrok z dnia 10 lutego 1998 r., II CKN 600/97, OSP 1999 nr 3, poz. 58 z glosą W. Broniewicza, OSP 1999 nr 3, poz. 58, A. Zieliński, Palestra 1998 nr 9-10, s. 202, A. Szpunar, OSP 1998 nr 5, poz. 93 i A. Górski, PS 1999 nr 10, s. 54).

Pozbawienie strony możliwości obrony przysługujących jej praw polega na całkowitym odjęciu w postępowaniu sądowym, wbrew jej woli, możliwości podejmowania albo świadomego zaniechania czynności procesowych zmierzających do ochrony jej sfery prawnej (por. np. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 21 czerwca 1961 r., 3 CR 953/60, Nowe Prawo 1963 nr 1, s. 117, wyroki Sądu Najwyższego z dnia 20 stycznia 1966 r., II PR 371/65, OSNCP 1966 nr 10, poz. 172, oraz z dnia 27 maja 1999 r., II CKN 318/98, niepublikowany). Wniosek o ustanowienie pełnomocnika z urzędu powinien być rozpoznany bez zbędnej zwłoki, a także bez podejmowania przed jego załatwieniem dalszych definitywnych w skutkach dla stron czynności procesowych, a w szczególności przed wydaniem merytorycznego rozstrzygnięcia w sprawie (por. orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 16 lutego 1961 r., 4 Cr 251/60, Nowe Prawo 1962 nr 2, s. 290 oraz z dnia 25 kwietnia 2007 r., IV CSK 18/07, niepublikowane). Oczywiście jest jednak, że

zachowanie tych terminów możliwe jest tylko wtedy, gdy wniosek spełnia wymagania merytoryczne i formalne.

W rozpoznawanej sprawie załatwienie wniosku o ustanowienie pełnomocnika było tamowane przez stronę, która z tego prawa zamierzała skorzystać. Z akt sprawy wynika, że w związku z pierwszym wnioskiem z dnia 6 marca 2014 r. o ustanowienie pełnomocnika z urzędu oraz o zwolnienie od kosztów sądowych, Sąd Okręgowy w dniu 12 marca 2014 r. zobowiązał skarżącą do wypełnienia oświadczenia o stanie rodzinnym i majątkowym (załącznik do rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 kwietnia 2010 r. w sprawie określenia wzoru oświadczenia o stanie rodzinnym, majątku, dochodach i źródłach utrzymania osoby fizycznej ubiegającej się o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego, Dz.U. z 2010 r. Nr 65, poz. 418) „w terminie 20 dni pod rygorem odmowy zwolnienia od kosztów i przyznania adwokata.”. Oświadczenie to nie zostało złożone przez skarżącą do dnia wydania wyroku, a Sąd Okręgowy oddalił wniosek w dniu 20 maja 2014 r. Sąd pierwszej instancji nie miał jakichkolwiek podstaw do wstrzymania rozpoznania sprawy, zważywszy że stosownie do art. 124 § 1 k.p.c., zgłoszenie wniosku o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego, jak również wniesienie środka odwoławczego od odmowy ich ustanowienia, nie wstrzymuje biegu toczącego się postępowania.

W tym stanie sprawy, uznawszy zarzut niezastosowania art. 378 § 1 w związku z art. 386 § 2 k.p.c. za chybiony, Sąd Najwyższy zważył - w świetle wiążących ustaleń - że w chwili śmierci męża ubezpieczonej nie miał ustalonego prawa do emerytury lub renty z tytułu niezdolności do pracy ani nie spełniał warunków uzyskania jednego z tych świadczeń. Nie został spełniony warunek 5 lat okresu ubezpieczenia w ciągu ostatniego dziesięciolecia przed dniem powstania niezdolności do pracy. Nie udowodniono innej chwili powstania niezdolności do pracy, niż wynikająca z domniemania przewidzianego w art. 65 ust. 2 ustawy emerytalnej.

Sąd drugiej instancji badał możliwość pominięcia przewidzianego w art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy warunku wykazywania pięcioletniego okresu składkowego i nieskładkowego przypadającego w ciągu ostatniego dziesięciolecia przed zgłoszeniem wniosku o rentę lub przed dniem powstania niezdolności do pracy,

przewidzianego na wypadek, gdy renta z tytułu niezdolności do pracy przysługuje ubezpieczonemu, który udowodnił okres składkowy i nieskładkowy wynoszący co najmniej 20 lat dla kobiety lub 25 lat dla mężczyzny oraz jest całkowicie niezdolny do pracy (por. uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 23 marca 2006 r., I UZP 5/05 (OSNP 2006 nr 19-20, poz. 305), lecz i ten warunek nie został spełniony. Sąd badał także wyjątek od warunku przewidzianego w art. 58 ust. 2 ustawy, gdyby przy bezspornej całkowitej niezdolności do pracy udowodniono okres składkowy wynoszący co najmniej 30 lat. Tych rozważań dokonał na podstawie art. 58 ust. 4 ustawy, przy czym pominął stan normatywny obowiązujący w dniu śmierci męża skarżącej, gdyż przepis ten wszedł w życie od dnia 23 września 2011 r., dodany przez art. 1 pkt 1 ustawy z dnia 28 lipca 2011 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. Nr 187, poz. 1112). Skoro jednak staż ubezpieczeniowy zmarłego wynosił mniej niż 20 lat, z czego tylko 3 lata i 8 miesięcy przypadało w okresie 10 lat poprzedzających jego śmierć, to zaskarżone rozstrzygnięcie odpowiada prawu, mimo że Sąd Apelacyjny błędnie zastosował art. 58 ust. 4 ustawy.

Mając to na względzie, Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji (art. 398¹⁴ k.p.c.). O kosztach pomocy prawnej udzielonej skarżącej z urzędu orzeczono na podstawie art. 98 § 3 k.p.c. w związku z § 13 ust. 4 pkt 2 i § 12 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (jednolity tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 461 ze zm.).